

¶ Eva Pohl. *Blikket i spejlet. Selvets spejling i kunstnerromaner og selvportrætter fra 1880-1914*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2002. [=University Press of Southern Denmark Studies in Literature Vol. 34] 213 s. [ill.] ISBN 87-7838-674-8

Forholdet mellem litteraturen og billedkunsten, og kunstnerens (inter)-medialitet, er efterhånden blevet veletablerede forskningsområder inden for nordisk litteraturvidenskab; tænk blot på den sjette IASS-konference i Uppsala i 1966 (!) der fandt sted under det tværfaglige tema “Växselverkan mellan skönlitteraturen och andra konstarter”. Alligevel er det påfaldende hvor tit forfattere der beskæftiger sig med tværfaglige emneområder, vurderer deres arbejde som en pionerbedrift, hvilket i de færreste tilfælde – også i nærværende – er berettiget.<sup>1</sup>

*Blikket i spejlet* virker umiddelbart som et relevant og interessant bidrag til dette dynamiske forskningsområde. Bogen fokuserer på en række selvportrætter og kunstnerromaner fra perioden 1880-1914, en litterær, billedkunstnerisk og kulturel brydningstid, i hvilken ikke blot æstetikken gennemgik en radikal nyorientering, det samme gælder kunstnerens (inklusive litteratens) samfundsmæssige stilling. Denne krisetilstand havde i allerhøjeste grad at gøre med den tiltagende betydning af de ‘nye’ medier og nye former for underholdning der udviklede sig i kølvandet på den teknologiske revolution i slutningen af 1800-tallet. Eva Pohl fremhæver da også med rette at periodens kunstnertype var præget af en rastløs “søgen efter nye udtryk og slående former” (s. 99), og i indledningen skitserer hun f.eks. selvportrættets udvikling i 1900-tallet, dvs. genrens tiltagende afmontering og funktionelle overlejring i andre udtryksformer som fotografi, film og performancekunsten.

---

<sup>1</sup> En markant undtagelse af nyere dato er Heitmann og Schiedermaiers *Zwischen Text und Bild* (2000).

Det forrige århundredeskifte var for de fleste kunstneres vedkommende en 'nervøs' periode, hvori de forskellige kunstarters eksistensgrundlag og fremtidsperspektiver var usikre, og kunstnerens selvforståelse blev sat på prøve. Eva Pohl konstaterer ligeledes at digtere og malere i tidsrummet blev draget mere og mere mod hinanden, og at mange af tidens skønlitterære værker tematiserer kunst, kunstværker, kunstnere, skaberkriser mm. Og det er for at afdække eventuelle fællestræk i selvspejlingen og selvanalysen, på tværs af kunstarterne, at Eva Pohl undersøger malernes selvportrætter og forfatterens kunstnerromaner. Men hvorfor sammenstiller hun selvportrætter og kunstnerromaner, i stedet for selvportrætter og selvbiografier? Hendes argument er "at kunstnerromanen i højere grad end selvbiografien synes at være et forsøg på en mere fokuseret og gennemtrængende analyse [...]" (s. 29). Men ville det netop ikke, med henblik på Eva Pohls interesse for krop og køn, have været mindst lige så logisk – og udbytterigt – at sammenstille selvportrætter og selvbiografier?

Opblomstringen af selvreflekterende genrer har nok til dels sit udspring i den mere almene kulturelle krisestemning omkring år 1900, og til dels at gøre med diverse individuelle forsøg på at finde nye former for kunstnerisk selvforståelse. En af Eva Pohls gode iagttagelser er da også at kunstnerens selvportrætter mm. spillede en væsentlig rolle i etableringen af deres offentlige *image*, og at diverse former for (narcissistisk) selvspejling indgik i kunstnerens sociale overlevelsesstrategier. Derfor er det et godt greb at bogens kapitler er arrangeret omkring parvise præsentationer af en forfatter og en maler. Konkret drejer det sig om parrene Emile Zola og Paul Cézanne, Holger Drachmann og P.S. Krøyer, Herman Bang og Vilhelm Hammershøi. I bogens næstsidste kapitel kommer Eva Pohl desuden ind på en lille håndfuld kvindelige kunstnere og forfattere: Oda Krohg, Marie Krøyer, Sigrid Undset og Paula Modersohn-Becker. Holger Drachmann er på mange måder en af bogens helt centrale skikkelser, idet hans roman *Med den brede Pensel*

(1897) var den første danske 'Kunstnerroman', og fordi han var et af periodens store kunstneriske dobbelttalenter.

Et grundlæggende problem i *Blikket i spejlet* er at analysegenstandene (tekster og billeder) er enormt disparate, og at forfatteren ofte fristes til at overskride den materielle (billedlige) tolkning til fordel for en mere subjektiv (biografisk) forståelsesramme. Denne kritiske grænseoverskridning sker f.eks. i et afsnit om Krøyers berømte maleri (og dobbeltportræt) 'Sommeraften ved Skagens Strand kunstneren med hustru' fra 1899, og noget tilsvarende sker i.f.m. Holger Drachmanns prosaforfatterskab. Eva Pohl har svært ved at modstå den biografiske nødbremses forlokkelser, og hun forklarer Drachmanns forkærlighed for sammensatte mandlige hovedpersoner ved f.eks. at tillægge ham (latent) homoseksualitet. Større betydning har til gengæld Eva Pohls tese om at Drachmann og andre kunstnere i samtiden har "været fange af den tanke [...], at kunstneren må udmærke sig, have særpræg [...]" (s. 114). Tidsrummet 1880-1914 var sandelig selvpromoveringens og bohémekunstnerens storhedstid.

Det er uhyre interessant at se hvordan billedkunst og litteratur forholder sig (historisk) til hinanden, men dette spændende område glider i løbet af bogen mere og mere i baggrunden til fordel for de mere overfladiske – biografiske – tolkninger som forfatteren kalder for 'symptomallæsninger'. En anden accentforskydning i bogens sidste kapitler er at kvindelige kunstnere og forfatterens egen kønspolitiske dagsorden rykker mere og mere ind i undersøgelsens centrum. Dermed forskydes bogens komposition og idegrundlag markant, og en konsekvens heraf er at en del tanker og perspektiver som blev lagt frem i bogens indledningskapitel, kun i begrænset omfang bliver fulgt op i resten af bogen.

Eva Pohl er en øvet og professionel skribent, men ikke desto mindre har hun af og til svært ved at formulere sine ideer, så det af og til minder om den rene tungetale:

Det er min tese, at både de mandlige og de kvindelige kunstnere i perioden – ud over lidenskabeligt at søge at skabe en skøn og meningsfuld sammenhæng og således komme sig selv nærmere via den æstetiske bearbejdelse – med deres værker ønskede at etablere en kommunikation med omverdenen og herigennem skabe grundlag for en personlig vækst. Rakte de, med andre ord, med deres formende energi ud mod et fællesskab med et ønske om at blive forstået, ja, måske elsket? (s. 26)

Især indledningskapitlet lider af vakkende sproglig præcision og skades desuden af et overmål af *namedropping*, dvs. en parade af litteraturteoretiske ikoner der stort set ikke sætter synlige spor i bogens øvrige – især analytiske – kapitler.

*Blikket i spejlets* omfattende introduktion er – til trods for tekstens kluntede disposition (er f.eks. s. 33-37 en introduktion i introduktionen?) – alligevel en rigtig appetitvækker. Heri fremlægger Eva Pohl et antal spændende forskningstemaer, og et af dem er hendes konstatering af at kunstnernes selvpromovering i årene 1880-1914 gennemgik et kraftigt opsving (s. 13). Selvpromoveringen og kunstnernes markedsføring må studeres i historisk perspektiv fordi divergenserne i selvpromoveringen og selvforståelsen mellem f.eks. Oehlenschläger, Bang og Kurt Trampedach, ikke er til at se bort fra. Og netop derfor forekommer det ikke særlig indlysende hvorfor *Blikket i spejlet* især byder på a-historiske – nærmest naivistiske – fortolkninger af en række kunstværker. I stedet for at inddrage de ændrede historiske vilkår, satser Eva Pohl på en tematisk 'symptomallæsning' der fremhæver (dybdepsykologisk) kontinuitet, på bekostning af (historisk) diskontinuitet. Dermed anfægtes også selve begrundelsen for fokuseringen på tidsafsnittet 1880-1914 (hvilket vel også inddragelsen af Kurt Trampedach og Staffan Seeberg tyder på).

Generelt præges Eva Pohls såkaldte symptomallæsninger af for meget 'indføling', og for lidt kontrollabel analyse. Læseren vil gerne

høre mere om *hvorfor* der forekommer så mange kønsmæssige hybrider i *fin de siècle* kunsten, *hvorfor* det androgyne er en af tidens idealforestillinger, og *hvordan* storbylivet, kunstnerbohemien, dyrkelsen af 'ensomheden' og visse former for artistisk 'patologi' hænger sammen. *Blikket i spejlet* stiller mange spørgsmål, men giver få svar.

Begrebet 'symptomallæsning' ekspliciteres i øvrigt ikke, man må nøjes med følgende korte forklaring i en fodnote: "Symptomallæsningen (jf. Louis Althusser) bygger som teori på psykoanalysen og dermed på den freudianske anvendelse af modstillingen manifest/latent." (s. 37). Om ikke andet, så giver 'symptomallæsningen' da i det mindste et par opsigtsvækkende analytiske resultater; således mener forfatteren i ramme alvor at maleren Paula Modersohn-Becker i et af sine malerier "forudser sin egen tidlige død" og at "[h]un maler sig ind i døden" (s. 93).

Bogens centrale 'par' består udelukkende af mandlige kunstnere/forfattere. Kvinderne kommer først for alvor ind i billedet i bogens sidste to kapitler, og det skyldes ikke forfatterens mangel på kønspolitisk korrekthed. Først henimod bogens slutning kommer det for dagen at Eva Pohl hele tiden har været klar over hvordan tingene egentlig hænger sammen, og hvorfor hun tidligere har set bort fra at inddrage kvindelige kunstnere og forfattere. Det er fordi "kvindelige kunstnere synes i selvspejlingsprocessen at være tættere på sig selv og er samtidig paradoksalt mindre angste for at overskride selvet." (s. 167) Bortset fra citatets bemærkelsesværdige apartheidside, kan man spørge sig hvorfor læseren bliver spist af med blot to små sider om Adda Ravnkilde, hvis hun virkelig er en så spændende kunstner? Og hvorfor bliver Ravnkilde end ikke nævnt i den engelske sammenfatning?

*Blikket i spejlet* er en flot bog med mange gode fotografiske illustrationer, hvoraf hovedparten i farver. Måske er det netop pga. bogens indbydende fremtoning at sjuskeriet med teksten er des mere iøjnefaldende: hele bogen igennem vrimler det med

opsætningsfejl (manglende tekstindrykning og kursivering), og forfatterens uransagelige citatteknik (jf. s. 24, 76, 83, 94 og 172) og inkonsekvente kildeangivelser lever op til en akademisk standard. Heller ikke bibliografierne er uproblematiske. Og det ville ikke undre mig hvis engelskkyndige læsere, med udgangspunkt i den engelske sammenfatning, ikke fatter et ord af hvad bogen i grunden handler om:

A current tendency is not to see the artist's problem of distance as a problem specifically connected with the artist, but rather as a common problem. And this is probably related to the fact that art to-day has been knocked off its pedestal. We have no illusions that the artist or [sic] writer should be able to give us a superior truth. Because we know that works of art rarely stem from a firm identity core, but more possibly from irresolution. From an accumulation of questions. From fragmented comprehensions. (s. 197)

*Blikket i spejlet* er en meget ambitiøs bog, og forfatteren bør roses for sit intellektuelle vovemod, men ikke for ret meget mere.

*Henk van der Liet*, Universiteit van Amsterdam